

Ulkoministeriö

Viite:

Ulkoministeriön lausuntopyyntö 14.6.2021, dnro PC0TQ341-11

Asia:

Suomen yhdistetty 24.-26. määräaikaisraportti YK:n kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen täytäntöönpanosta

1. Johdanto

Yhdistyneiden kansakuntien kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen (SopS 37/1970) tavoitteena on ehkäistä rodun, ihonvärin, syntyperän tai kansallisen tai etnisen alkuperän perusteella tapahtuvaa syrjintää. Sopimusvaltioilla on velvollisuus antaa komitealle määräajoin tai komitean pyytessä raportti yleissopimuksen kansallisesta täytäntöönpanosta. Lausuntopyynnön mukaan yhdistetyssä 24.-26. raportissa on tarkoitus tuoda esiin niitä lainsäädännöllisiä, oikeudellisia, hallinnollisia ja muita toimia, joihin on ryhdytty tai ryhdytään yleissopimuksen täytäntöönpanossa ja erityisesti komitean edellisellä valvontakierroksella antamien päätelmien ja suositusten johdosta. Raportin tulee kattaa ajanjakso kevästä 2017 raportin laatimisen ajankohtaan kesään 2021.

Perustuslain mukaan oikeuskanslerin tehtävänä on valvoa perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista. Oikeuskanslerin perustuslaissa säädettyinä velvollisuutena on valvoa ylimpänä laillisuusvalvojana valtioneuvoston ja tasavallan presidentin virkatoimien laillisuutta (hallitusvallan valvonta) ja valvoa, että tuomioistuimet ja kaikki viranomaiset, virkamiehet ja julkista tehtävää hoitavat noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa (oikeusvalvonta).

Lisäksi oikeuskanslerin perustuslaissa säädettyinä velvollisuutena on kaikessa toiminnassaan valvoa ja edistää perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Käytännössä nämä velvoitteet otetaan huomioon kaikilla oikeuskanslerin tehtäväalueilla: valtioneuvoston valvontaa koskevissa asioissa, kanteluasioissa, viranomaiskohteisiin tehtävissä tarkastuksissa sekä harkittaessa asioiden ottamista tutkittaviksi omina aloitteina.

Kysymys perus- ja ihmisoikeuksien huomioon ottamisesta nousee esille myös säädösehdotuksia koskevien valtioneuvoston yleisistunnon ja tasavallan presidentin esittelyn esittelylistojen tarkastuksen yhteydessä. Tällöin tulee punnittavaksi, miten perusoikeussäännöksissä ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa asetetut velvoitteet on otettu huomioon säädösvalmistelussa ja miten ne ilmenevät säädösehdotuksissa. Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen valvontaa valtioneuvostossa toteutetaan myös antamalla lausuntoja lakeja koskevista hallituksen esityksistä ja esitysluonnoksista sekä erilaisista mietinnöistä ja hankkeista.

Oikeuskanslerinviraston diaariin ei kirjata rasismia tai syrjintää koskevia kanteluita erillisenä asiaryhmänä. Tällaisissa kanteluissa väitteet myös usein liittyvät muuhun virheelliseen tai puutteelliseen viranomaistoimintaan kohdistuviin moitteisiin.

Olen seuraavassa nostanut esille joitakin raporttiluonnokseen sisältyviä, keskeisimmiksi katsomiani aihealueita, jotka ovat olleet tarkastelujaksolla oikeuskanslerin laillisuusvalvonnan kohteena. Aihealueita on kommentoitu artiklakohdittain siinä järjestyksessä kuin ne on kirjattu raporttiluonnokseen.

2. Covid-19 ja poikkeusolot

Raporttiluonnoksessa viitataan raportointijakson aikana alkaneeseen COVID-19-tartuntatautipandemiaan, jonka vuoksi Suomessa todettiin 16.3.2020 vallitsevan valmiuslain (1552/2011) 3 §:n 3 ja 5 kohdassa tarkoitetut poikkeusolot. Hallitus antoi valmiuslain toimivaltuuksien käytön kumoamisasetukset 15.6.2020 todeten, että Suomessa eivät enää vallitse valmiuslain 3 §:ssä tarkoitetut poikkeusolot. Poikkeusolot tulivat kuitenkin uudelleen voimaan 1.3.2021 ja valmiuslaki otettiin jälleen käyttöön. Valtioneuvosto antoi toistamiseen asetukset valmiuslain toimivaltuuksien käytön kumoamisesta 27.4.2021 ja totesi, että maassa eivät enää vallitse valmiuslain 3 §:ssä tarkoitetut poikkeusolot.

Raporttiluonnoksen mukaan perustuslain 23 §:n poikkeusolosäätely mahdollistaa perusoikeuksien rajoittamista pidemmälle menevän puuttumisen perusoikeuksiin. Poikkeusolotkaan eivät oikeuta poikkeamaan Suomea sitovista kansainvälisistä sopimusvelvoitteista, vaan perustuslain 23 §:ssä säädetään nimenomaisesti, että sen nojalla

säädettävien poikkeusten tulee olla Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden mukaisia.

Olen yhteisessä puheenvuorossani apulaisoikeuskanslerin kanssa 14.7.2020 käsitellyt kysymystä kansanvaltaisesta oikeusvaltiosta ja ylimmästä laillisuusvalvonnasta poikkeusoloissa. Puheenvuoro on julkaistu myös [oikeuskanslerin kertomuksessa vuodelta 2019](#). Puheenvuorossa on todettu kriisin hoidossa olleen ensivaiheessa tavoitteena terveydenhuoltojärjestelmän toimintakyvyn ylläpitäminen. Tällä torjutaan ihmisten henkeen ja terveyteen kohdistuvaa vakavaa uhkaa. Terveydenhuollon toimintakyvyn ylläpitämisellä on välitön yhteys perustuslain 7 §:n 1 momentissa säädettyyn julkisen vallan velvollisuuteen turvata jokaisen oikeus elämään sekä velvoitteeseen turvata myös pandemian oloissa jokaiselle perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaiset riittävät terveyspalvelut sekä 19 §:n 1 momentissa tarkoitettu välttämätön toimeentulo ja huolenpito. Nämä perustuslain mukaiset perusoikeudet yhdistyvät myös kansainvälisten ihmisoikeussopimusten edellyttämään oikeuden elämään ja oikeuden terveyden suojeluun.

Oikeuskanslerin laillisuusvalvontatyössä Covid-19-tartuntatautipandemia on näkynyt erityisesti kantelujen määrän merkittävänä kasvuna. Ajalla 1.1.2020 – 31.5.2021 oikeuskanslerille on tehty erilaisia koronapandemiaan liittyviä kanteluita 723 kappaletta.

Olen 31.5.2021 antanut (OKV/1538/21/2021) lausunnon hallituksen esityksestä, jossa ehdotetaan koronaviruksen torjumiseksi todistuksia tai testejä Suomeen saapuville henkilöille. Koronapandemiaa koskevia muita lausuntoja on annettu esimerkiksi seuraavista aiheista: kontaktien jäljityssovellusten käyttöönotto Covid-19-epidemian hallinnan tueksi (OKV/26/20/2020, 5.5.2020), luonnos hallituksen esityksestä tartuntatautilain väliaikaisesta muuttamisesta (OKV/2525/21/2020, 19.11.2020), tartuntatautilain muutosehdotukset koskien koronavirusepidemiasta johtuvia rajoituksia elinkeinotoiminnassa, kokoontumisissa ja liikennepalveluissa (OKV/1927/21/2020, 2.10.2020) sekä vuoden 2021 kuntavaalien järjestämiseen koronapandemian aikana liittyvät riskit (OKV/630/21/2021, 6.3.2021).

Koronapandemiaan liittyviä kanteluratkaisuja ovat muun ohessa seuraavat: maksuton kouluruokailu poikkeusoloissa etäopetuksessa oleville (OKV/518/1/2020, 1.4.2020), valtioneuvoston rajavalvontaa koskevat päätökset (OKV/61/10/2020, 1.10.2020), toimenpiteet lentoasemilla koronaviruksen torjunnassa keväällä 2020 (OKV/433/70/2020, 20.10.2020), sosiaali- ja terveysministeriön ja työ- ja elinkeinoministeriön menettelyt pandemiatilanteessa tarvittavien suojainvarusteiden varastoinnin ja hankinnan ohjauksessa (OKV/155/70/2020, 4.12.2020), päiväkodin menettely lapsen terveystietojen kertomisessa (OKV/188/10/2020, 21.4.2021) sekä kaupungin uimahallin aukiolo poikkeusolojen aikana (OKV/847/10/2021, 27.5.2021).

Koronakriisiin liittyviä merkittäviä laillisuusvalvonnan kannanottoja on esitetty myös valtioneuvoston valvonnan ja siihen kuuluvan ennakkollisen säädösvalvonnan yhteydessä.

3. Artikla 2

3.1. Hallitusohjelma / tekoäly ja yhdenvertaisuus

Raporttiluonnoksen mukaan pääministeri Marinin hallitusohjelman mukaisesti hallitus seuraa tekoälyn käytön vaikutuksia ihmisten yhdenvertaisuuteen ja pyrkii varmistamaan, ettei tekoälyjärjestelmissä hyödynnetä välittömästi tai välillisesti syrjiviä toimintamalleja.

Olen puheenvuorossani 5.10.2020 ”Hallinnon automaattinen päätöksenteko oikeudellisteknologisenä kysymyksenä” käsitellyt hallinnon automaatioon ja tekoälypohjaisten ratkaisujen käyttöön liittyviä näkökohtia. Automaattinen päätöksenteko ja mahdollinen ihmisen syrjäytyminen on noussut huolten kohteeksi niin oikeuskäytännössä kuin oikeuskirjallisuudessa. Suomessa yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta on puuttunut puhtaasti tilastolliseen päättelyyn automaattisesti tehtäviin luottopäätöksiin yksityisellä sektorilla (diaarinumero 216/2017, 21.3.2018). Oikeusvaltion lähtökohtiin kuuluu, että systeemin suunnittelua ja ylläpitoa koskevan toiminnan ja vallankäytön tulee olla oikeudellisesti kontrolloitua ja kontrolloitavissa. Perustuslain 2 §:n 3 momentin perusteella julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa tulee tarkoin noudattaa lakia. Automaattiselle päätöksenteolle sekä merkittävästi asioiden käsittelyn sisältöön vaikuttavalle automaatiolle tulee siksi olla riittävät perusteet laissa. Samaa on tuotu esille useissa oikeuskanslerin ennakkolliseen säädösvalvontaan kuuluvissa lausunnoissa automaattista päätöksentekoa sisältävistä lainsäädäntöhankkeista.

Olen automaattista päätöksentekoa koskevasta oikeusministeriön arviomuistiosta antamassani lausunnossa (OKV/1348/21/2020, 28.8.2020) pitänyt automatisaatiota koskevaa yleislainsäädäntöä erittäin tarpeellisena. Oikeusministeriö on asettanut työryhmän valmistelemaan hallinnon automaattista päätöksentekoa koskevaa yleislainsäädäntöä. Työryhmä valmistelee erityisesti automaatioon liittyviä ns. hallinto-oikeudellisia säännöksiä. Valtiovarainministeriö on asettanut sen rinnalle julkisen hallinnon tietojärjestelmiä koskevan sääntelyn kehittämistarpeita arvioivan työryhmän, joka puolestaan valmistelee automaatioon liittyviä ns. tietojärjestelmäsäännöksiä. Työryhmien yhteistyönä valmistellaan luonnos hallituksen esitykseksi vuoden 2021 loppuun mennessä.

3.2. Yhdenvertaisuuslaki

Raporttiluonnoksessa viitataan yhdenvertaisuuslain (1325/2014) tarkoitukseen edistää yhdenvertaisuutta, ehkäistä syrjintää ja tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa. Pääministeri Marinin hallituksen ohjelmaan on kirjattu, että hallituskaudella toteutetaan yhdenvertaisuuslain osittaisuudistus. Yhdenvertaisuuslain toimivuutta tarkastelevan hankkeen (VN-TEAS hanke) mukaan lainsäädännön tasolla moni yhdenvertaisuuslain tavoitteista on onnistunut, ja lain keinovalikoimaa pidetään yleisesti ottaen hyvänä. Eri syrjintäperusteet on aikaisempaan lakiin verrattuna huomioitu paremmin. Suurimmat haasteet yhdenvertaisuuslain tavoitteiden toteutumiselle liittyvät kuitenkin hankkeen mukaan lain täytäntöönpanoon ja siihen, että eri syrjintäperusteilla ja eri elämänalueilla tapahtuva syrjintä valikoituu eri oikeussuojakanaviin.

Yhdenvertaisuuslaissa kiellettyjä syrjintäperusteita ovat ikä, alkuperä, kansalaisuus, kieli, uskonto, vakaumus, mielipide, poliittinen toiminta, ammattiyhdistystoiminta, perhesuhteet, terveydentila, vammaisuus, seksuaalinen suuntautuminen ja muu henkilöön liittyvä syy. Vaikka yhdenvertaisuusvaltuutettu itsenäisenä ja riippumattomana viranomaisena omalta osaltaan valvoo ja edistää yhdenvertaisuutta ja puuttuu syrjintään, ovat yhdenvertaisuuteen liittyvät kysymykset ja eri syrjintäperusteet toistuvasti arvioitavana myös oikeuskanslerin laillisuusvalvontatyössä.

Perustuslaissa säädettyä yhdenvertaisuusperiaatetta ja osittain myös yhdenvertaisuuslain soveltamista koskevia kanteluratkaisuja on annettu tarkastelujaksolla muun ohessa seuraavista aiheista: yhdenvertaisuus asianajajatutkinnon suorittamisessa (asianajajatutkinnon kirjallisuusluettelon pelkästään suomenkieliset teokset; OKV/376/1/2017, 26.9.2017), työ- ja elinkeinohallinnon työnhakijoille tarjoamat sähköiset palvelut (OKV/338/1/2018, 27.3.2019), vammaisten henkilöiden oikeudet sukupuolisensitiivisissä avustamistilanteissa (OKV/1/50/2018, 28.3.2019), tasapuolisuus kieliryhmien edustajien valinnassa (OKV/111/1/2019, 9.4.2019), ministeriön järjestämät uskonnolliset tilaisuudet (OKV/53/1/2019, 22.8.2019), Kelan saamenkieliset palvelut (OKV/116/1/2018, 26.9.2019), henkilökorttien kieli (OKV/79/10/2020 ja OKV/166/10/2020, 16.11.2020), sosiaalihuollon omavalvonnan toimivuus (OKV/33/70/2020, 9.12.2020) yhdenvertaisuus venepaikkamaksuissa (OKV/146/10/2020, 11.1.2021) sekä Kelan sähköinen asiointipalvelu ja toimeentulotuen hakeminen verkossa (OKV/1179/10/2020).

Yhdenvertaisuuteen liittyviä näkökohtia on lisäksi käsitelty muun ohessa seuraavissa lausunnoissa: luonnos hallituksen esitykseksi varhaiskasvatuslaiksi (OKV/9/20/2018, 15.3.2018), luonnos hallituksen esitykseksi rajavartiolaitoksen hallinnosta annetun lain muuttamiseksi (kansalaisuusvaatimukset sotilasviroissa; OKV/15/20/2018, 4.4.2018), Jehovan todistajien asevelvollisuudesta vapauttamista koskeva lainsäädäntö (OKV/56/20/2018,

22.8.2018), omatoimisen työnhaun malli (OKV/57/20/2018, 30.8.2018), vanhuspalvelulain muuttaminen (OKV/57/20/2019, 14.11.2019) sekä ehdotus rajata verojen käteismaksua ilman palvelumaksua (OKV/1374/21/2021, 14.5.2021).

4. Artikla 5

4.1. B) Oikeus henkilökohtaiseen turvallisuuteen ja suojaan väkivaltaa vastaan

Lähisuhdeväkivalta ja naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelma

Raporttiluonnoksen mukaan pääministeri Marinin hallituksen ohjelmassa todetaan hallituksen kiinnittävän erityistä huomiota henkilökohtaiseen koskemattomuuteen sekä henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten, erityisesti lapsiin kohdistuvien rikosten sekä lähisuhdeväkivallan vähentämiseen. Turvallisen oikeusvaltion kehittämisen yhtenä keinona hallitusohjelmaan sisältyy kirjaus naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelman laatimisesta. Torjuntaohjelmaa toimeenpannaan loppuvuodesta 2020 alkuvuoteen 2023.

Apulaisoikeuskansleri on 3.3.2021 antamassaan lausunnossa (OKV/171/21/2021) hallituksen esityksestä yhdenvertaisuusvaltuutettua koskevan lain muuttamiseksi painottanut naisiin kohdistuvan väkivallan raportoijan tehtävän tärkeyttä. Hallituksen esityksessä esitettiin naisiin kohdistuvan väkivallan raportoijan tehtävien yhdistämistä yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtäviin. Koska Suomessa ei ole itsenäistä ja riippumatonta viranomaista, jonka tehtäviin kuuluisi naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisten toimenpiteiden ja kansainvälisten velvoitteiden toteutumisen tarkastelu, raportoijan tehtävälle on selkeä tarve. Raportoijan tehtävän perustaminen on myös osa Istanbulin sopimuksessa asetettujen velvoitteiden täyttämistä.

Apulaisoikeuskansleri on kanteluratkaisussaan OKV/1325/1/2018 (12.4.2019) kiinnittänyt poliisilaitoksen vakavaa huomiota velvollisuuteen kirjata lähisuhteissa tapahtuneista pahoinpitelyistä rikosilmoitus. Lisäksi hän kiinnitti huomiota velvollisuuteen huolehtia siitä, että asianomistaja saa riittävästi tietoa rikoksen uhriksi joutuneen tukipalveluista.

Apulaisoikeuskansleri on edellä mainitun päätöksen perusteella lisäksi ottanut omana aloitteenaan arvioitavaksi Poliisihallituksen antamat ja vuoden 2019 alusta voimaan tulleet lähestymiskieltoa sekä rikoksen uhrin ohjaamista ja rikosasioiden sovittelua koskevat ohjeet. Apulaisoikeuskansleri kehotti ratkaisussaan OKV/11/50/2019 (28.11.2019) Poliisihallitusta täydentämään lähisuhdeväkivaltaa koskevaa ohjeistustaan ja huomioimaan lähisuhdeväkivallan erityispiirteet ja väkivallan uhrin haavoittuvan aseman. Ohjeet vastaisivat tällöin myös paremmin Istanbulin sopimuksen vaatimuksia.

Ihmiskaupan vastaiset toimet ja ulkomaisen työvoiman hyväksikäytön torjunta

Raporttiluonnoksessa todetaan pääministeri Marinin hallitusohjelmaan sisältyvän myös kirjaus ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman valmistelusta. Valmistelua varten oikeusministeriö asetti poikkihallinnollisen työryhmän keväällä 2020. Keväällä 2021 valmistunut toimintaohjelma vuosille 2021–2023 perustuu viiteen strategiseen tavoitteeseen ja 55 toimenpiteeseen. Ohjelmalla edistetään ihmiskaupan ilmituloa, parannetaan uhrien asemaa ja tehostetaan rikosvastuun toteutumista. Hallitusohjelmassa todetaan lisäksi, että työvoiman maahanmuuton toimenpiteitä kehitettäessä otetaan huomioon ulkomaisen työvoiman hyväksikäytön torjunta. Työperusteista maahanmuuttopolitiikkaa ei ole mahdollista kehittää kestäväällä tavalla, ellei samalla varmisteta sitä, että ulkomaalaiset työntekijät eivät joudu hyväksikäytön uhreiksi.

Apulaisoikeuskansleri on 25.4.2021 ilmoittanut käynnistävänsä omana aloitteenaan selvityksen liittyen poliisin ihmiskauppatutkintoihin. Selvitys pohjautuu Helsingin Sanomien 25.4.2021 julkaisemaan artikkeliin, jossa tuotiin esille puutteita vakavia hyväksikäyttörikoksia koskevissa poliisitutkinnoissa. Jutussa käsitellyt tapaukset koskivat muun muassa pakkotyötä, seksuaalista hyväksikäyttöä ja pakkoavioliittoja. Apulaisoikeuskanslerin tarkoituksena on laajasti selvittää poliisin ihmiskauppatutkintoja ja poliisivirkamiesten toimintaa, esimerkiksi esitutkintojen viivästyistä. Lisäksi selvitetään muun ohella sitä, tunnistaako poliisi ihmiskaupan tunnusmerkistön ja onko poliisin ihmiskauppatutkinnoissa rakenteellinen ongelma.

4.2. D) Muut kansalaisoikeudet

Kansainvälistä suojelua koskevien hakemusten käsittely, kansainvälistä suojelua koskevien asioiden valitusajat

Raporttiluonnoksessa käsitellään kansainvälistä suojelua koskevia hakemuksia ja päätöksentekoa sekä kansainvälistä suojelua koskevien asioiden valitusaikoja.

Laillisuusvalvonnassa on havaittu viivästyksiä kansainvälistä suojelua koskevien hakemusten käsittelyssä ja päätöksenteossa Maahanmuuttovirastossa. Aiheesta on annettu useita kanteluratkaisuja, mm. OKV/547/10/2020 (7.9.2020), OKV/108/20/2020 (7.9.2020), OKV/537/10/2020 (23.11.2020) ja OKV/1459/1/2018 (12.9.2019).

Ratkaisussa OKV/383/10/2020 (4.3.2021) katsottiin, että Maahanmuuttoviraston käytäntö ilmoittaa poliisille asiakaspalvelussaan asioivan etsintäkuulutetun luvanhakijan paikalla olemisesta oli hallintolaissa säädettyjen tarkoitussidonnaisuuden ja suhteellisuusperiaatteiden, EU:n tietosuoja-asetuksen ja perustuslain edellyttämän lakisidonnaisuuden periaatteen kannalta hyvin ongelmallinen. Oikeuskanslerin ratkaisukäytännössä on myös linjattu, että kansainvälistä suojelua hakeneiden henkilöiden asiakirjojen haltuunottoa, hallussapitoa ja niihin

liittyvää menettelyä koskevien säännösten ja viranomaisohjeiden tulisi olla selkeitä ja niiden soveltaminen yhtenäistä (OKV/23/10/2020, 7.7.2020). Ratkaisussa OKV/885/1/2018 (1.4.2019) Maahanmuuttovirastolle puolestaan annettiin huomautus perustuslain lakisidonnaisuusperiaatteen vastaisesta menettelystä. Kyse oli ohjeistuksesta, joka koski kansainvälistä suojelua hakeneiden hakijoiden passin haltuunottoa.

Kanteluratkaisuissa on lisäksi kiinnitetty huomiota muun ohessa hallinto-oikeuksien väliisiin eroihin ulkomaalaisasioiden käsittelyssä (OKV/22/50/2018, 8.4.2020), turvapaikanhakijan työnteko-oikeutta koskevaan tiedusteluun vastaamiseen (OKV/804/1/2019, 6.5.2020) sekä turvapaikanhakijan oikeuteen saada nauhoittaa turvapaikkapuhuttelunsa (OKV/211/1/2017, 14.12.2017).

4.3. E) Taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet

Saamelaisten kielelliset ja kulttuuriset oikeudet

Raporttiluonnoksessa todetaan, että perustuslain mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan.

Olen ratkaisussani OKV/61/10/2020 (1.10.2020), joka koski koronapandemiaan liittyviä valtioneuvoston antamia rajavalvontaa koskevia päätöksiä, arvioinut myös kysymystä siitä, olivatko rajavalvontaa koskevat päätökset loukanneet saamelaisten oikeutta perinteisten saamelaiselinkeinojen harjoittamiseen. Perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan saamelaisella alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Säännöksellä on läheinen yhteys perustuslain yhdenvertaisuutta koskevaan 6 §:ään. Säännöksellä pyritään saamelaisten alkuperäiskansan kulttuurin säilymiseen. Kieltä ja kulttuuria koskevan säännöksen perusteluissa todetaan, että säännös ulottuu turvaamaan laajemmin saamelaisten kulttuuria, johon kuuluvat saamelaisten perinteiset elinkeinot, kuten poronhoito, metsästys ja kalastus (HE 309/1993 vp).

Totesin yllä mainitussa ratkaisussani muun ohessa, että valtioneuvoston päätösten perustelumuuksioissa ei oltu riittävästi käsitelty päätösten suhdetta Euroopan unionin oikeuteen tai päätösten suhdetta perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen ja kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. Perusoikeusnäkökulmasta olisi tullut tarkastella rajoitustoimien yhteiskunnalle aiheuttamia haittoja suhteessa niillä saavutettuun hyötyyn. Tässä yhteydessä olisi tullut selkeämmin ottaa huomioon myös saamelaisten oikeudellinen asema.

Apulaisoikeuskansleri on ratkaisussaan (OKV/1161/1/2018, 26.9.2019) lausunut, että Kela oli laiminlyönyt saamenkielisten palvelujen kehittämisen perustuslain ja saamen kielilain edellyttämällä tavalla. Saamenkielisen verkkoasiointimahdollisuuden puuttuminen loukkaa

saamenkielisten yhdenvertaisuutta Kelan palvelujen saamisessa, ja varsinkin saamelaisten kotiseutualueella henkilöstön tulee pystyä palvelemaan saameksi. Kelan tuli kiinnittää vakavaa huomiota asian korjaamiseen.

Kaivoslain saamelaisiin liittyvät säännökset

Raporttiluonnoksessa viitataan kaivoslaissa (621/2011) oleviin säännöksiin, joilla huomioidaan saamelaisten oikeus alkuperäiskansana ja kolttalaissa kolttien elinkeinoja ja elinolosuhteita koskevat turvaamistavoitteet. Lisäksi säännöksillä sovitetaan yhteen malminetsintä, kaivostoiminta ja kullanhuuhdonta erityistä poronhoitoaluetta koskevien rajoitusten kanssa. Laissa on määritelty toimintatavat, kun käsitellään lupahakemuksia, jotka kohdistuvat näille erityisalueille.

Kanteluratkaisussa OKV/8/50/2019 (3.10.2019) työ- ja elinkeinoministeriön katsottiin laiminlyöneen Saamelaiskäräjien kuulemisen kaivoslain muutosesityksen valmistelussa. Kaivoslain muutosesityksessä ei ollut kyse vain teknisluontoisista seikoista, vaan merkittävästä muutoksesta, jolla on ollut vaikutusta muun muassa kansalaisten osallistumisoikeuksiin sekä erityisen suuri merkitys saamelaisten elinympäristön ja alkuperäiskansaoikeuksien toteutumisen kannalta. Apulaisoikeuskansleri kiinnitti työ- ja elinkeinoministeriön huomiota perustuslaissa jokaiselle turvattuun mahdollisuuteen vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon, saamelaisille alkuperäiskansana turvattuun oikeuteen ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan, YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 27 artiklan noudattamiseen sekä saamelaiskäräjälaissa asetettuihin velvoitteisiin asianmukaisten neuvotteluiden järjestämisestä.

Tämä asiakirja on allekirjoitettu sähköisesti.

Oikeuskansleri

Tuomas Pöysti

Esittelijäneuvos

Tuula Karjalainen